

จากนโยบาย “ลูกคนเดียว” สู่ “ลูกสามคน” :
บทวิเคราะห์ความท้าทายของนโยบายควบคุมจำนวนประชากรในจีนสมัยใหม่
From the “One-Child” to the “Three-Child” Policy :
An Analysis of the Challenges of Population Control Policy
in Modern China

ลดาวัลย์ ไขคำ*

Ladawan Khaikham

บทคัดย่อ

ตั้งแต่การก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี 1949 เหม่าเจอตงต้องการให้ประเทศจีนมีประชากรจำนวนเพิ่มมากขึ้น เพราะถือว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดในทศวรรษที่ 1970 ทำให้ตั้งเสี่ยวผิงผู้นำจีนรุ่นที่ 2 มีความกังวลเรื่องประชากรล้นประเทศเป็นอย่างมาก เขาจึงประกาศใช้ “นโยบายลูกคนเดียว” ทั่วประเทศในปี 1979

ตลอด 35 ปี นโยบายลูกคนเดียวได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างประชากร ความเชื่อ สังคม และเศรษฐกิจจีนไปอย่างสิ้นเชิง บทความนี้มีจุดมุ่งประสงค์เพื่ออภิปรายนโยบายการควบคุมประชากรที่ออกโดยรัฐบาลจีนและพรรคคอมมิวนิสต์จีน (CCP) นอกจากนี้ยังพิจารณาผลของนโยบายนี้ต่อสังคมจีนและการประกาศใช้ “นโยบายลูกสองคน” และ “นโยบายลูกสามคน” สุดท้าย บทความนี้วิเคราะห์ความท้าทายของการดำเนินนโยบายควบคุมประชากร อันเนื่องมาจาก การเปลี่ยนแปลงสถานะของสตรี การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในสังคมจีน สถานะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนชาวจีน การเข้าถึงบริการทางการแพทย์และการระบาดครั้งใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

คำสำคัญ: นโยบายลูกคนเดียว, จีนสมัยใหม่, ตั้งเสี่ยวผิง, โครงสร้างประชากร, การเมืองจีน

* อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Lecturer, Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University E-mail: Ladawan.kh@ku.th

Abstract

Since the founding of the People's Republic of China in 1949, Mao Zedong encouraged China to have a large population because human resources were considered a useful means for rapid economic development. However, the dramatic increase in China's population in the 1970s brought concern to Deng Xiaoping. He was a second-generation Chinese leader when he enacted a nationwide one-child policy in 1979 for Chinese population control.

Through 35 years of one-child policy implementation, the demographic, cultural, social, and economic structures of Chinese society have completely changed. This article aims to discuss the population control policy released by the Chinese government and the Chinese Communist Party (CCP). It also deliberates the results of these policies on Chinese society and the introduction of the "Two-Child Policy" and the "Three-Child Policy". Finally, this paper analyzes the challenges of implementing population control policies due to a change in the status of women, changing values in Chinese society, the economic status of Chinese households, access to medical services, and the Coronavirus disease (COVID-19) pandemic.

Keywords: One-child policy, Modern China, Deng Xiaoping, Population structure, Politics of China

บทนำ

หลังจากจีนเผชิญกับความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและการเมืองในยุคปลายราชวงศ์ชิง ผ่านสงครามกลางเมืองจีน และการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน (People's Republic of China: PRC) ในปี 1949 ผู้นำจีนรุ่นที่ 1 เหมาเจ๋อตง (毛泽东) วางแผนเศรษฐกิจจีนตั้งแต่ทศวรรษ 1950 แต่ยังไม่มีการวางแผนประชากรเมื่อก่อตั้งประเทศ จีนมีประชากรประมาณ 540 ล้านคน รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน (Chinese Communist Party: CCP) จึงได้ฝึกอบรมแพทย์หลายหมื่นคนเพื่อดูแลสุขภาพประชาชนในพื้นที่ชนบทและยากจน จึงทำให้อัตราการเสียชีวิตของประชากรจีนลดลง และจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น เหมาเจ๋อตงส่งเสริมการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรบนฐานคิดแบบวัฒนธรรมขงจื้อที่เชื่อว่าการตั้งครรรค์และเลี้ยงดูบุตรเป็นคุณูปการหลักที่สำคัญของสตรีที่มีต่อครอบครัว อีกทั้งเขายังมองว่าการให้กำเนิดบุตรคือการมีส่วนร่วมของพลเมืองหญิงต่อรัฐ จึงมีการให้รางวัล "ความเป็นแม่อันรุ่งโรจน์" (光荣母亲) ให้กับมารดาที่มีลูกมากกว่าสิบคน (Cao, 2015) ทรัพยากรมนุษย์เป็นการสร้างอำนาจรัฐและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนอย่างรวดเร็ว เพราะเหมาเชื่อว่า "ยังมีคนมากเท่าไร เราก็ยิ่งแข็งแกร่งมากเท่านั้น"¹ (Potts, 2006) ส่งผลให้ในช่วงปลายทศวรรษ 1960 จีนมีประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 800 ล้านคน

¹ the more people ,the stronger we are.'

อย่างไรก็ตาม จีนประสบปัญหาการขาดแคลนอาหารและที่อยู่อาศัยจากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของรัฐบาลจีนในการประกาศใช้**นโยบายก้าวกระโดดครั้งใหญ่** (Great Leap Forward: 大跃进) ระหว่างปี 1957-2017 ที่ต้องการปฏิรูปภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมครั้งใหญ่ บังคับรวมกลุ่มเกษตรกรรวมในชนบทจัดตั้งระบบนารวม (Collective farm) เร่งกระบวนการปฏิรูปอุตสาหกรรม และเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ (Butt & Sajid, 2018; Fanxi, 2020) และ**ภาวะอดอยากครั้งใหญ่ในประเทศจีน** (Great Chinese Famine: 三年大饥荒) ช่วงปลายทศวรรษ 1950 ถึงต้นทศวรรษ 1960 จีนเผชิญกับผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำภัยแล้ง และภัยพิบัติทางธรรมชาติหลายครั้ง วิกฤติขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรงในจีนส่งผลให้ประชากรกว่า 23-30 ล้านคนต้องเสียชีวิตลง (Kim, Fleisher, & Sun, 2017) การสูญเสียประชากรจำนวนมากเป็นปัจจัยกระตุ้นให้รัฐบาลจีนเร่งเพิ่มประชากรให้มากขึ้น ในปี 1976 ประชากรจีนเพิ่มมากขึ้นเป็น 940 ล้านคนหรือเกือบหนึ่งเท่าตัวในเวลาเพียง 27 ปี และปี 1982 จีนมีประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 1,160,017,381 คน (Cao, 2015)

แต่ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 การควบคุมประชากรของรัฐบาลกลับมาอยู่ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ รัฐบาลจีนภายใต้การนำของผู้นำรุ่นที่ 2 คือเติ้งเสี่ยวผิง (邓小平) วางแผนการควบคุมจำนวนประชากรตามแนวคิด Malthusian² ที่เชื่อว่าประชากรโลกเพิ่มขึ้นรวดเร็วกว่าปริมาณอาหารที่อาจนำไปสู่มหันตภัยมาลธูเซียน (Malthusian catastrophe) ที่มนุษย์ต้องกลับไปสู่การดำรงชีวิตเพียงเพื่อประทังชีวิตเท่านั้น รัฐบาลจึงมีนโยบายจำกัดให้ครอบครัวจีนมีลูกเพียงคนเดียว เพื่อลดการเติบโตของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในบทความนี้ ผู้เขียนแบ่งเนื้อหาออกเป็นสามส่วน ในส่วนแรกผู้เขียนพิจารณาโยบายลูกคนเดียวในฐานะการควบคุมประชากรโดยรัฐ และพรรคคอมมิวนิสต์จีน (CCP) และผลของนโยบายนี้ต่อสังคมจีน ในส่วนที่สองผู้เขียนอภิปรายการประกาศใช้ "นโยบายลูกสองคน" และ "นโยบายลูกสามคน" และในส่วนที่สามผู้เขียนวิเคราะห์ความท้าทายของการดำเนินนโยบายควบคุมประชากรของจีน อันเป็นผลมาจากเกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะของสตรี การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในสังคมจีน สถานะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนชาวจีน การเข้าถึงบริการทางการแพทย์และการระบาดครั้งใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ท้ายที่สุดผู้เขียนเห็นว่านโยบายลูกสามคนอาจไม่ประสบความสำเร็จตามที่รัฐบาลจีนคาดหวังไว้ อันเป็นผลมาจากความท้าทายดังกล่าวที่สังคมจีนกำลังเผชิญอยู่

นโยบายลูกคนเดียวในประเทศจีน

ในปี 1971 สภาแห่งรัฐจีน (State Council) ประกาศใช้นโยบายลูกคนเดียว (One-Child Policy: 独生子女政策) ซึ่งเน้นไปที่ "การมีลูกน้อยลง มีสุขภาพดีขึ้น พัฒนาจีนอย่างเข้มแข็ง" (少生优生振兴中华) เพื่อสร้างคนจีนรุ่นใหม่ที่มีสุขภาพดี มั่งคั่ง เฉลียวฉลาด และนำพาประเทศไปสู่ความเป็นเลิศระดับโลก (Greenhalgh, 2008) ในช่วงแรกของการดำเนินนโยบายนี้ พื้นที่ชนบท เกษตรกร ประชากรชนกลุ่มน้อย

² ทฤษฎีของนักวิชาการชาวอังกฤษ ทอมัส มาลธัส (Thomas Robert Malthus)

และบางสถานการณ์ เช่น เมื่อลูกคนแรกพิการจะได้รับการยกเว้น ก่อนที่รัฐบาลจะประกาศใช้นโยบายนี้ทั่วประเทศในปี 1979 และถูกบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงต้นทศวรรษ 1980

หลักการของนโยบายลูกคนเดียว ประกอบด้วยข้อปฏิบัติที่สำคัญและบทลงโทษหลายประการ ดังนี้

- 1) ผู้หญิงห้ามแต่งงานก่อนอายุ 20 ปี และจะได้รับอุปการะป้องกันการตั้งครรภ์โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
- 2) ลูกที่เกิดโดยถูกกฎหมายจะได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาจากรัฐ
- 3) หากพบว่าข้าราชการหรือสมาชิกพรรคมีลูกเกินกว่า 1 คน อาจถูกไล่ออก ครอบครัวจะถูกปรับเป็นเงินจำนวนมาก ผู้ใช้แรงงานจะเสียสิทธิในสวัสดิการ หรือถูกไล่ออกจากงาน
- 4) ผู้หญิงที่มีลูกแล้ว 1 คนจะถูกบังคับให้ทำหมัน หรือหากตั้งครรภ์อีกครั้งจะถูกบังคับให้ทำแท้ง
- 5) หากผู้หญิงคนหนึ่งมีลูกคนที่สองโดยไม่มีใบอนุญาต ทั้งคู่จะต้องถูกปรับอย่างหนัก ถูกยึดทรัพย์สินหรือบางกรณีถูกบังคับให้ทำแท้ง แต่ไม่มีบทลงโทษหากมีลูกแฝด
- 6) เด็กที่ไม่ใช่ลูกคนแรกจะไม่ได้รับสถานะพลเมืองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย
- 7) นโยบายส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้ในเมือง คู่สามีภรรยาในชนบทจะได้รับอนุญาตให้มีลูกสองคน แต่ต้องเว้นระยะอย่างน้อยสองปี (Mullen, 2021a)

ภาพที่ 1: ภาพโฆษณานโยบายลูกคนเดียว

ที่มา: (Deutsche Welle, 2021)

นโยบายดังกล่าวกำหนดให้ชาวจีนชั้นซึ่งเป็นชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ในจีนมีบุตรได้เพียงคนเดียว ส่งผลให้อัตราการเกิดในประเทศจีนอยู่ในระดับต่ำคือการมีลูกโดยเฉลี่ย 5.8 คนต่อผู้หญิงคนหนึ่งในปี 1970 ลดลงไปอยู่ที่เฉลี่ย 2.7 คนในปี 1978 (Zhang, 2017)

นับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา นโยบายประชากรและการคุมกำเนิดของจีนได้สร้างข้อถกเถียงและอภิปรายกันในหลายภาคส่วน ในช่วงแรกสมาชิกผู้อาวุโสของพรรคคอมมิวนิสต์จีนต้องการยุติการเติบโตของจำนวนประชากรเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของประเทศภายหลังเหตุการณ์การปฏิวัติทางวัฒนธรรม ขณะที่นักประชากรศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการคุมกำเนิดอย่างเข้มงวด ก่อนที่พวกเขา

จะถูกรัฐบาลกดดันไม่ให้ตีพิมพ์ผลงานที่ไม่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ในปี 2006 โลกออนไลน์จีนพยายามเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดเสรีภาพให้ประชาชนเลือกรูปแบบครอบครัวและวิถีชีวิตได้ด้วยตนเอง ซึ่งมีผู้สนับสนุนแนวคิดนี้มากกว่า 100,000 คน (Scharping, 2019) พรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของประธานาธิบดี สีจิ้นผิง (习近平) ซึ่งเป็นผู้นำจีนรุ่นที่ 5 ในปี 2013 จึงประกาศผ่อนคลายนโยบายลูกคนเดียวโดยอนุญาตให้คู่รักที่เป็นลูกคนเดียวมีลูกคนที่สองได้ รวมถึงคู่รักที่อาศัยอยู่ในชนบทของจีน และชนกลุ่มน้อยที่มีประชากรจำนวนไม่มาก

ผลของนโยบายลูกคนเดียวต่อสังคมจีน

ในช่วงทศวรรษ 1970 จำนวนเด็กแรกเกิดในประเทศจีนลดลงอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามหลังจากใช้นโยบายลูกคนเดียวมาเป็นเวลานาน นโยบายนี้ส่งผลกระทบต่อด้านลบหลายประการ เช่น ข้อถกเถียงด้านสิทธิมนุษยชน การละเลยเสรีภาพในการสืบพันธุ์ และความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Xu & Woodyer, 2020) ผู้เขียนเห็นว่านโยบายลูกคนเดียวได้ทิ้งร่องรอยด้านโครงสร้างประชากรจีนที่สำคัญอย่างยิ่งต่อสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองจีนอย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

(1) **การละเมิดสิทธิมนุษยชน** ในสายตาของสังคมตะวันตก นโยบายลูกคนเดียวของจีนละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างยิ่ง เพราะนโยบายนี้ให้ความชอบธรรมแก่รัฐในการบังคับให้ผู้หญิงยุติการตั้งครรภ์และการทำหมัน ซึ่งได้ทำลายสุขภาพการเจริญพันธุ์ของผู้หญิงจีน นอกจากนี้ นโยบายลูกคนเดียวยังจำกัดโอกาสของหญิงชาวจีนในการตั้งครรภ์ การยุติการตั้งครรภ์ และการคุมกำเนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพศหญิงซึ่งมักจะไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิทางกฎหมายในการคลอดและการดูแลบุตร การกำหนดบทลงโทษฆาตรดาในสังคมจีนที่เน้นวัฒนธรรมแบบปิตาธิปไตย ผู้หญิงขาดสิทธิในการจ้างงานและการคุ้มครองที่เพียงพอ และเป็นเพศที่อ่อนแอกว่าในตลาดแรงงานที่มีการแข่งขันระหว่างเพศรุนแรง (Greenhalgh, 2008; Liu, 2021) ถึงกระนั้นนโยบายลูกคนเดียวได้เปิดโอกาสให้แก่ผู้หญิงจีนมากมาย เช่น ผู้หญิงจากครอบครัวลูกคนเดียวได้รับโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นมากถึงร้อยละ 50 ในปี 2013 และมีโอกาสทำงานที่ดีขึ้น (Y. Liu, 2021)

(2) **อัตราส่วนทางเพศที่ไม่สมดุล** นโยบายลูกคนเดียวส่งผลให้อัตราส่วนเพศหญิงและเพศชายไม่สมดุลกัน อันสืบเนื่องมาจากความเชื่อในลัทธิขงจื้อที่มองว่าการไม่มีลูกชายสืบสกุลถือเป็นความอกตัญญูที่ร้ายแรงที่สุด ค่านิยมตามประเพณีและวัฒนธรรมที่ต้องการมีลูกหลานเพศชายในการสืบสกุล ภายใต้ นโยบายลูกคนเดียวนี้ พ่อแม่ชาวจีนจึงต้องการมีลูกเพศชายมากกว่าเพศหญิง นำไปสู่การลักขโมยเด็กผู้ชาย และพยายามฆ่าลูกคนแรกหากเป็นเด็กผู้หญิง อีกทั้งการยุติการตั้งครรภ์เป็นสิ่งที่ถูกกฎหมายในประเทศจีน แม้จะห้ามการยุติการตั้งครรภ์เพราะการเลือกเพศก็ตาม (Ebenstein, 2010) จีนจึงกลายเป็นประเทศที่มีความไม่สมดุลทางเพศมากที่สุดในโลก ในปี 2021 อัตราส่วนเพศของประชากรทั้งหมดในประเทศจีนอยู่ที่ประมาณ เพศชาย 104.9 คนต่อเพศหญิง 100 คน ในบางพื้นที่อัตราส่วนเพศชายต่อเพศหญิงอาจสูงถึง 120:100 (Tang, Gao, Cai, & Coyte, 2022) ขณะเดียวกัน เด็กผู้หญิงจีนจำนวนไม่น้อย “หายตัวไป” เพราะพ่อแม่นำเด็กผู้หญิงไปหลบซ่อนจากการสำรวจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่งผลให้เด็กผู้หญิงไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในสำมะโนประชากรของรัฐบาลจีน (Feng, 2005)

นอกจากนี้ การเลือกเพศลูกได้สร้างปัญหาการขาดแคลนผู้หญิงอย่างรุนแรง โดยในปี 2020 ประเทศจีนมีประชากรชายมากกว่าประชากรหญิง 34.9 ล้านคน ส่งผลให้ชายชาวจีนหลายล้านคนไม่สามารถหาคู่ครองได้ ประกอบกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในเมืองใหญ่ทำให้มีเพศหญิงที่อายุน้อยย้ายออกจากชนบทที่ยากจนเข้าสู่เขตเมืองเพื่อหางานทำ แสวงหาชีวิตที่ดีขึ้น และแต่งงานช้าลง ผู้ชายชาวจีนในชนบทจึงหาคู่ครองได้ยากขึ้น พวกเขาจึงต้องหาคู่ครองจากต่างประเทศโดยเฉพาะเจ้าสาวที่มาจากประเทศเวียดนาม (Chang, 2022; Li, 2020)

(3) **การไม่มีสถานะพลเมือง** ด้วยนโยบายลูกคนเดียว แต่ละครอบครัวจึงได้รับอนุญาตให้มีลูกได้ไม่เกินหนึ่งคน หากมีลูกคนที่สอง เด็กคนนั้นจะต้องอาศัยอยู่อย่างผิดกฎหมาย ข้อมูลจากการสำรวจประชากรจีนประจำปี 2014 ระบุว่ามิชชาวจีนที่ไม่ได้ลงทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายประมาณ 13 ล้านคน และมีชาวจีนที่เป็นลูกคนที่สองซึ่งเกิดภายใต้นโยบายลูกคนเดียวมากถึง 6.5 ล้านคน เด็กที่เกิดนอกแผนการควบคุมประชากรของรัฐจะไม่ได้รับอนุญาตให้เพิ่มชื่อในทะเบียนบ้าน (Hukou: 户口³) ซึ่งจำเป็นต่อการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ของรัฐ (Bloomberg, 2020) ปัจจุบันคนจีนที่ไม่ได้ลงทะเบียนในระบบ Hukou จะไม่มีสิทธิในการเข้าถึงบริการทางสังคมอย่างเต็มที่ เช่น บุตรหลานไม่สามารถเข้าศึกษาในโรงเรียนท้องถิ่น ไม่มีเสรีภาพในการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานภายในประเทศ และไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการด้านสาธารณสุขได้ (Johnson, 2017)

(4) **ความเหลื่อมล้ำทางสังคมในจีน** นโยบายลูกคนเดียวสร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างครอบครัวที่ร่ำรวยและยากจน โดยครอบครัวที่ร่ำรวยมีโอกาสที่จะมีลูกได้มากกว่าหนึ่งคนเพราะมีเงินจ่ายค่าปรับให้แก่รัฐบาล แต่ครอบครัวยากจนมีลูกได้เพียงคนเดียวเท่านั้น ประกอบกับคุณภาพชีวิตของเด็กเกิดใหม่ที่แตกต่างกัน เช่น การศึกษาซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่กำหนดอาชีพและรายได้หลักพวกเขาเติบโตขึ้น โดยครอบครัวร่ำรวยสามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนหรือต่างประเทศได้ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสในชีวิตของเขาได้กว้างมากยิ่งขึ้น ขณะที่ครอบครัวยากจนทำได้เพียงส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาล ความเหลื่อมล้ำในการลงทุนในมนุษย์ของเด็กที่เกิดจากครอบครัวที่แตกต่างกันจึงเพิ่มมากขึ้น การศึกษาในปี 2020 พบว่าการประกาศใช้นโยบายลูกคนเดียวส่งผลให้รายได้ระหว่างรุ่นของคนจีนลดลงประมาณร้อยละ 32.7-47.3 และความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ในรุ่นหนึ่งจะยังคงอยู่ในรุ่นถัดไป (Yu, Fan, & Yi, 2020)

(5) **ประชากรสูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น** นโยบายลูกคนเดียวลดอัตราการเกิดของประชากรจีนตั้งแต่ปี 1990 เหลือเฉลี่ย 1.5 กล่าวอีกนัยหนึ่งคือผู้หญิงจีนโดยเฉลี่ยให้กำเนิดลูก 1.5 คน แต่กลับทำให้จีนต้องเผชิญกับปัญหาสังคมที่มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น เมื่อพวกเขาแก่ขึ้นและไม่สามารถทำงานได้อีกต่อไป พวกเขาต้องพึ่งพาลูกเพียงคนเดียว ขณะที่ลูกคนเดียวต้องเลี้ยงดูบรรพบุรุษมากถึง 6 คนในสองรุ่น โดยประชากรจีนประมาณร้อยละ 25 จะมีอายุมากกว่า 60 ปี ภายในปี 2030 (Cai & Feng, 2021) ในปี 2020 อัตราการเจริญพันธุ์ผู้หญิงต่อเด็กอยู่ที่ 1.3 เทียบได้กับสังคมสูงอายุในประเทศที่เจริญแล้ว เช่น ญี่ปุ่น และอิตาลี นอกจากนี้การกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุทำให้รัฐบาลจีนต้องใช้งบประมาณสูงขึ้นมากในด้านสาธารณสุข และการบริการสังคม ขณะเดียวกันจีนจะขาดแคลนคนหนุ่มสาวที่เป็นแรงงานหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ

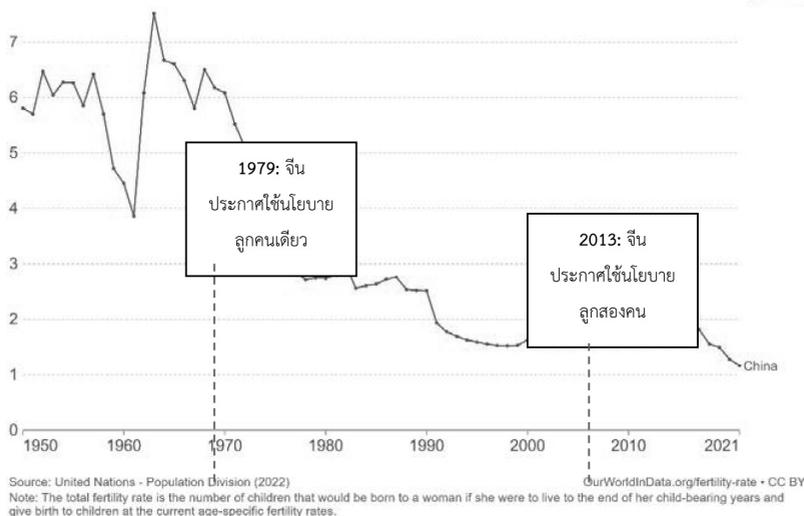
³ จีนประกาศใช้ระบบ Hukou อย่างจริงจังในปี 1960 เพื่อควบคุมการอพยพย้ายถิ่นของชาวนาจากฝั่งตะวันตกมายังฝั่งตะวันออก ซึ่งเจริญมากกว่า ระบบนี้ทรงพลังอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 1960-1980 ทำให้การอพยพของคนจีนจากชนบทเข้าสู่เขตเมืองเป็นเรื่องยากมาก

(6) **การขาดแคลนแรงงาน** การควบคุมประชากรส่งผลให้อุปทานแรงงานในตลาดลดลง จากการสำรวจสำมะโนประชากรของจีนเมื่อปลายปี 2020 พบว่าประชากรโดยรวมของจีนเพิ่มขึ้นเป็น 1.412 พันล้านในปี 2020 จาก 1.4 พันล้านในปีก่อนหน้า ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติจีนระบุว่า มารดาชาวจีนให้กำเนิดทารก 14.65 ล้านคนในปี 2019 และ 12 ล้านคนในปี 2020 ซึ่งลดลงร้อยละ 18 ซึ่งเป็นอัตราการเกิดประจำปีที่ลดลงติดต่อกันเป็นปีที่สี่ ทำให้อัตราการเติบโตของจำนวนประชากรของจีนประจำปีอยู่ที่ร้อยละ 0.53 ระหว่างปี 2010-2020 ซึ่งถือว่าเป็นน้อยที่สุดตั้งแต่มีการสำรวจสำมะโนประชากรของจีนครั้งแรกในปี 1953 และมีอัตราการลดลงร้อยละ 0.04 เมื่อเทียบกับอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 0.57 ระหว่างปี 2000-2010 (Mullen, 2021b)

ในด้านโครงสร้างประชากร รัฐบาลจีนคาดการณ์จะมีประชากรสูงสุดประมาณ 1.40 พันล้านคนในปี 2023 และจะลดลงอย่างรวดเร็ว ประชากรวัยแรงงานอายุระหว่าง 18-64 ปีจะหายไปสองในห้าในปี 2030 ก่อนที่จะลดลงครึ่งหนึ่งในปี 2050 และเด็กอายุ 0-17 ปี จะมีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่องระหว่างปี 2020-2030 ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาวัยแรกรุ่น เช่น ภาวะสังคมผู้สูงอายุ กองทุนบำเหน็จบำนาญขาดทุน และการขาดแคลนแรงงาน (Zeng & Hesketh, 2016) เพื่อแก้ปัญหาที่รัฐบาลจีนจึงมีแผนขยายเวลาการเกษียณอายุจาก 60 ปี เป็น 65 ปีเพื่อรักษาจำนวนประชากรวัยทำงานไว้ และยืดระยะเวลาการจ่ายเงินวัยเกษียณให้ยาวนานขึ้น (Ling, Song, Yu, & Jiang, 2021)

นอกจากนี้ สำนักงานสถิติแห่งชาติของจีนรายงานว่าประชากรวัยแรงงานของจีนลดลงเหลือ 897.29 ล้านคนในปี 2019 ซึ่งเป็นการลดลงร้อยละ 0.5 ติดต่อกัน 7 ปี ดังนั้น นโยบายลูกคนเดียวส่งผลให้แรงงานในประเทศจีนหายไปประมาณ 5 ล้านคนทุกปี ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นแรงผลักดันให้รัฐบาลจีนต้องผ่อนคลายเป็นลำดับและยุตินโยบายลูกคนเดียวในที่สุด (Ling et al., 2021)

Fertility rate: children per woman

ภาพที่ 2: อัตราการเกิดในประเทศจีนตั้งแต่ปี 1950-2021

ที่มา: ผู้เขียน ดัดแปลงจาก Roser, 2021

การประกาศใช้ “นโยบายลูกสองคน” และ “นโยบายลูกสามคน”

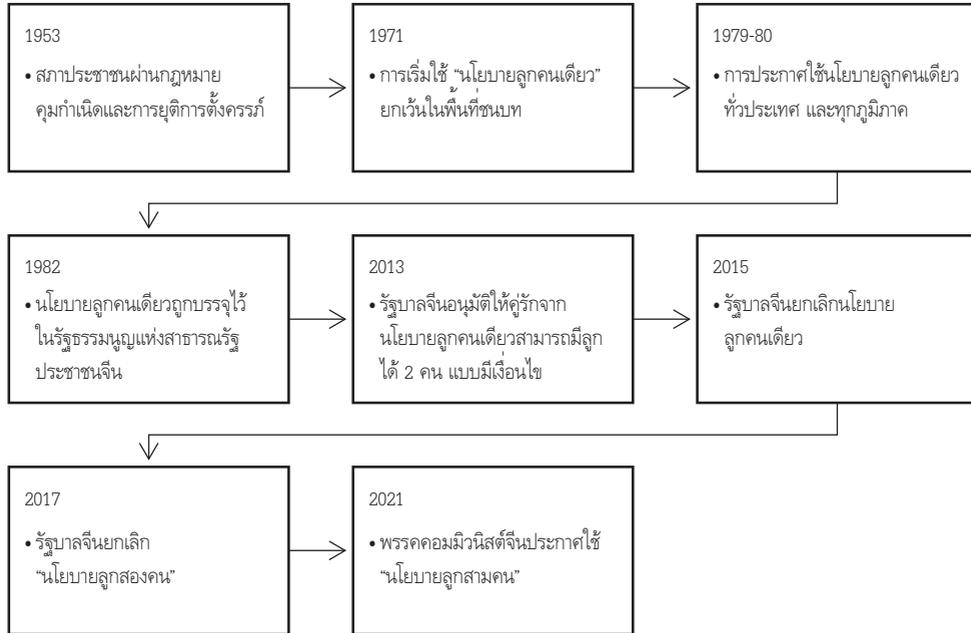
ในปี 1987 รัฐบาลจีนประกาศอนุญาตให้ครอบครัวที่พ่อและแม่เป็นลูกคนเดียวสามารถมีลูกคนที่สองได้ เมื่อต้นปี 2013 รัฐบาลจีนควมรวมคณะกรรมการวางแผนครอบครัวแห่งชาติเข้ากับกระทรวงสาธารณสุขและเปลี่ยนแปลงนโยบายลูกคนเดียว โดยพรรคคอมมิวนิสต์จีน และรัฐบาลภายใต้การนำของประธานาธิบดีสีจิ้นผิงได้ตัดสินใจแก้ไขนโยบายลูกคนเดียวในการประชุมใหญ่ครั้งที่สาม โดยชี้ให้เห็นว่าการคุมกำเนิดแบบนโยบายลูกคนเดียวไม่สำคัญอีกต่อไป เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2013 คณะกรรมการกลางประกาศผ่อนคลายนโยบายนี้ด้วยการประกาศใช้ “นโยบายลูกสองคนแบบมีเงื่อนไข” (“Conditional Two-Child Policy”: 两孩政策) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปทางสังคมเศรษฐกิจและกฎหมายของจีน

สองปีต่อมาวันที่ 29 ตุลาคม 2015 รัฐบาลจีนประกาศยกเลิกนโยบายลูกคนเดียวอย่างสิ้นเชิง หลังจากใช้นโยบายนี้มาอย่างยาวนานกว่า 35 ปี ซึ่งมีการคาดการณ์ว่านโยบายนี้ทำให้เด็กชาวจีนไม่ได้เกิดมากถึง 400 ล้านคน (Phillips, 2015) แม้ว่าจจะยกเลิกนโยบายนี้แล้วรัฐบาลยังคงเน้นย้ำถึงความสำคัญ of สถานะนโยบายดังกล่าวว่าเป็น “นโยบายระดับชาติขั้นพื้นฐาน” (基本国策) พร้อมกันนั้นรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐประชาชนจีนในบทบัญญัติเกี่ยวกับการวางแผนการคลอดบุตรยังไม่ได้รับการแก้ไข รัฐบาลจีนประกาศใช้นโยบายลูกสองคนระหว่างปี 2013-2017 ซึ่งอนุญาตให้ผู้หญิงจากครอบครัวลูกคนเดียวสามารถมีลูกสองคนได้โดยรัฐบาลยืมเงินอุดหนุนให้ลูกสองคนแรก (Alpermann & Zhan, 2019) นโยบายนี้กำหนดเป้าหมายให้ผู้หญิงในวัยเจริญพันธุ์มากกว่า 90 ล้านคนที่มีลูกแล้วสามารถมีลูกคนที่สองได้ รัฐบาลจีนคาดหวังว่านโยบายนี้จะช่วยเพิ่มจำนวนประชากรและวัยแรงงานได้ (Zhou, 2019) ดังนั้น แม้ว่านโยบายลูกคนเดียวจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่สถานะทางกฎหมายของนโยบายนี้ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง

พรรคคอมมิวนิสต์จีนตระหนักดีว่าประเทศจีนกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยซึ่งกลายมาเป็นวาระแห่งชาติใหม่ด้านนโยบายประชากร สังคมที่เต็มไปด้วยผู้สูงวัยส่งผลกระทบต่อประเด็นสุขภาพและสาธารณสุข ดังนั้น จีนจึงเห็นว่าการรวมนโยบายด้านสุขภาพและประชากรจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อดำเนินนโยบายได้อย่าง สอดประสานกันในการจัดการโครงสร้างของประชากร ในปลายเดือนพฤษภาคม 2016 กรรมการเมือง (Politburo) ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้จัดประชุมการศึกษาเรื่องสังคมผู้สูงวัย ซึ่งมีประธานาธิบดีสีจิ้นผิงในฐานะเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์จีนกล่าวปาฐกถาพิเศษต่อผู้นำทางการเมืองและนักวิชาการจีนเกี่ยวกับความท้าทายและโอกาสของพลวัตประชากรจีนปัจจุบัน

ในเดือนพฤษภาคม 2017 รัฐบาลจีนประกาศยุตินโยบายลูกสองคน เนื่องจากไม่ได้ส่งผลตามที่รัฐบาลที่คาดหวัง อัตราการตั้งครรภ์ของเพศหญิงชาวจีนยังคงลดลงต่ำเป็นประวัติการณ์ติดต่อกันเป็นปีที่ 3 และเป็นอัตราการเกิดต่ำสุดในรอบ 5 ทศวรรษ เนื่องจากประชาชนเห็นว่ารัฐบาลขาดความชัดเจนเรื่องสวัสดิการที่รองรับการมีลูกเพิ่มขึ้น (Liu & Liu, 2020; Reuters, 2021) การประชุมกรรมการเมือง (Politburo) ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2021 โดยมีประธานาธิบดีสีจิ้นผิงเป็นประธานประกาศอนุญาตให้คู่สมรสชาวจีนในประเทศมีบุตรได้ไม่เกินสามคนหรือ “นโยบายลูกสามคน”

(Three-Child Policy: 三孩政策) ซึ่งมาแทนที่นโยบายลูกสองคนเพื่อเพิ่มอัตราการเกิดของประเทศตามยุทธศาสตร์ในการรับมือกับประชากรสูงอายุ และการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Tatum, 2021)

ภาพที่ 3: สรุประยะเวลาการประกาศใช้นโยบายการวางแผนครอบครัวแบบบังคับของจีน
ที่มา: ผู้เขียน ดัดแปลงจาก Durul, 2016

รัฐบาลจีนประกาศมาตรการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนนโยบายลูกสามคน และสร้างแรงจูงใจให้คนจีนมีลูกเพิ่มขึ้น เช่น สวัสดิการการเลี้ยงดูเด็ก ลดภาระด้านการศึกษา รัฐบาลจีนจัดหาสถานรับเลี้ยงและดูแลเด็ก ราคาย่อมเยากว่า 5 แสนแห่งในเขตเมือง 150 เขตทั่วประเทศภายในปี 2025 และเตรียมออกมาตรการลดค่าใช้จ่ายด้านภาษี การประกันภัย การจ้างงาน ค่าใช้จ่ายการคลอดบุตร การศึกษา การเลี้ยงเด็ก พร้อมทั้งลดค่าปรับแก่ผู้ที่ละเมิดนโยบายคุมกำเนิด ในวาระฉลองครบ 100 ปี การก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีนเมื่อปี 2021 รัฐบาลเพิ่มงบประมาณด้านการศึกษา การพัฒนาโรงเรียนรัฐระดับอนุบาลให้ลูกหลานชนชั้นกรรมาชีพสามารถเข้าถึงได้ เพิ่มชั่วโมงในโรงเรียนสำหรับโรงเรียนประถมและมัธยมต้นเพื่อลดภาระการเลี้ยงดูของพ่อแม่เด็ก ดึงดูดให้แรงงานชายหญิงทำงานในประเทศผ่านการศึกษาที่ดีและเข้าถึงง่าย พร้อมกันนั้นรัฐบาลท้องถิ่นยังเสนอสวัสดิการเป็นเงินอุดหนุนเลี้ยงดูบุตรสำหรับครอบครัวที่มีลูกคนที่สองและคนที่สาม เช่น การเพิ่มจำนวนวันลาคลอดบุตรเพิ่มเติมจาก 60 วันเป็น 90 วันในมณฑลเจ้อเจียงโดยหวังว่าอัตราการแรกเกิดของเด็กชาวจีนจะเพิ่มสูงขึ้น (ภากร กัทชลี, 2565)

ความท้าทายในการใช้ “นโยบายลูกสองคน” และ “นโยบายลูกสามคน”

แม้ว่ารัฐบาลจีนพยายามออกนโยบายต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้คนจีนมีบุตรมากขึ้น แต่ผู้เขียนเห็นว่า อัตราการเกิดของประชากรจีนไม่ได้เป็นผลมาจากกฎหมายหรือนโยบายการวางแผนครอบครัวแบบบังคับ (Coercive Family Planning) อีกต่อไป แต่เป็นผลมาจากสภาพสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจจีนที่เปลี่ยนแปลงไปจากการใช้นโยบายลูกคนเดียวเป็นเวลานาน นโยบายลูกสามคนจึงกำลังเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ ในจีนยุคใหม่ ดังนี้

(1) **สถานะของผู้หญิงในสังคมจีนที่เปลี่ยนไป** ผู้หญิงจีนจากครอบครัวลูกคนเดียวที่เกิดในทศวรรษ 1980 ที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธการมีลูกคนที่สอง พวกเขาให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ของตนในฐานะสตรีที่ประกอบอาชีพมากกว่าอัตลักษณ์ทางครอบครัวและการเป็นมารดา พวกเขาปฏิเสธการตั้งครุฑและคลอดบุตรตามความเชื่อของขงจื้อและสังคมแบบปิตาธิปไตย แต่ต้องการความมั่นคงและประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน และมีรายได้สูง นอกจากนี้ พวกเขายังปฏิเสธที่จะคลอดบุตรคนที่สองเพราะเป็นอุปสรรคในการกลับเข้าทำงานอีกครั้งหนึ่ง (Chen, 2022; Liu, 2021)

(2) **ค่านิยมในสังคมจีนที่เปลี่ยนไป** นโยบายลูกคนเดียวได้ลดความต้องการมีบุตรลงจนถึงจุดที่ครอบครัวจีนปัจจุบันจำนวนมากต้องการลูกเพียงคนเดียว (Greenhalgh, 2008) ชาวจีนผู้ที่เกิดหลังปี 1990 คู่กันเคยกับครอบครัวขนาดเล็กและเป็นลูกคนเดียวไม่มีพี่น้อง ครอบครัวชาวจีนจึงสนับสนุนและทุ่มเทให้แก่ลูกคนเดียวอย่างมาก บิดามารดายอมลงทุนกับการศึกษา การเรียนพิเศษ และเรียนทักษะอื่น ๆ เช่น ดนตรี ทำอาหาร กีฬา และกิจกรรมส่งเสริมความถนัดด้านต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ลูกเลือกเส้นทางชีวิตตามความฝัน ความชอบ หรือความถนัด นอกจากนี้ การเป็นลูกคนเดียวได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจากบิดา มารดา บรรพบุรุษรุ่นที่สองในครอบครัวที่มักจะรักหลานที่เป็นลูกคนเดียวอย่างล้นหลาม จนอาจเกิดเป็น “อาการจักรพรรดิน้อย⁴” (小皇帝综合症) เด็กในรุ่นนี้รักความเป็นอิสระ ชอบทำงานมากกว่าการเลี้ยงดูครอบครัว แม้ว่าพ่อแม่ชาวจีนจะกดดันให้แต่งงานและมีลูกก็ตาม ในขณะที่เดียวกันพวกเขายังต้องแบกรับภาระ ความคาดหวังของครอบครัว และต้องเลี้ยงดูบรรพบุรุษในครอบครัวอย่างน้อยสองรุ่นขึ้นไป

(3) **สถานะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนชาวจีน** นักประชากรศาสตร์ศึกษาพบว่าปัจจุบันชาวจีนหลายครอบครัวไม่เต็มใจที่จะมีลูกคนที่สองเพราะไม่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูลูกสองคนได้ หลายครอบครัวพยายามดิ้นรนเพื่อลงทุนในทรัพย์สินให้แก่ลูก เช่น การให้การศึกษาที่ดีซึ่งมีราคาแพง นอกจากนี้ การอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ที่ค่าครองชีพสูงทำให้การมีลูกคนที่สอง กลายเป็นภาระมากขึ้น (Alpermann & Zhan, 2019; Currier, 2008) ตามรายงานปี 2005 ครอบครัวธรรมดาในประเทศจีนมีค่าใช้จ่ายประมาณ 490,000 หยวนในการเลี้ยงดูบุตรหนึ่งคน แต่ภายในปี 2020 ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรหนึ่งคนเพิ่มขึ้นสูงถึง 1.99 ล้านหยวนหรือเพิ่มขึ้นเป็น 4 เท่าจากปี 2005 (Woo & Yao, 2021)

⁴ เป็นผลของนโยบายลูกคนเดียวที่อิทธิพลลักษณะเด็กในชนชั้นสูงสมัยใหม่และมาจากครอบครัวชาวจีนที่ร่ำรวยกว่า พวกเขาได้รับความสนใจจากพ่อแม่และปู่ย่าตายายมากเกินไป

(4) **การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ และโรคระบาด** หลังจากการประกาศผ่อนคลายนโยบายลูกคนเดียวได้ไม่นาน จีนและทั่วโลกต้องเผชิญกับการระบาดครั้งใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เมื่อปลายปี 2019 ซึ่งสร้างความกังวลใจให้แก่ครอบครัวและคู่รักชาวจีนเป็นอย่างมาก พวกเขาเลือกที่จะชะลอการตั้งครรรค์ออกไป เนื่องจากความกังวลเกี่ยวกับการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ รวมทั้งรัฐบาลจีนประกาศใช้นโยบาย “โควิดเป็นศูนย์” (zero-COVID) ที่ต้องการการลดการแพร่กระจายของไวรัสภายในพื้นที่ให้อยู่ในระดับที่ไม่มีการแพร่เชื้อ และรักษาผู้ติดเชื้อให้ไม่มีไวรัสหลงเหลืออยู่ (Zhan, Li, & Cheng, 2022) มาตรการต่าง ๆ ที่สนองต่อนโยบาย “โควิดเป็นศูนย์” เช่น การงดการเดินทาง การปิดเมือง และการปิดประเทศส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางจิตใจ การปิดเมืองใหญ่ เช่น ฮองกง นครเซี่ยงไฮ้ และกรุงปักกิ่งที่มีผู้คนมากกว่า 20 ล้านคนอาศัยอยู่สร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ (เฮาเวิร์ด จาง, 2022) รวมทั้งความกังวลใจต่ออันตรายในการฉีดวัคซีนป้องกันโรคในทารก ส่งผลให้ครอบครัวชาวจีนวางแผนที่จะยังไม่มีลูกจนกว่าสถานการณ์จะคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น หรือรองลงมาการระบาดใหญ่จะสิ้นสุดลง (Chu et al., 2022)

ดังนั้น การล้มเลิกนโยบายลูกคนเดียว และประกาศใช้นโยบายลูกสามคนอาจไม่ทำให้ประชากรจีนเพิ่มมากขึ้นตามที่รัฐวางแผนไว้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ กลายเป็นความท้าทายที่นำไปสู่ความกลัวการมีครอบครัวใหญ่ การมีลูกหลายคน และการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในเชิงโครงสร้าง กฎเกณฑ์ และนโยบาย (Zhou, 2019) นโยบายลูกสองคนและนโยบายลูกสามคนจึงอาจเข้าไปและไม่ประสบความสำเร็จ เพราะชาวจีนส่วนใหญ่เลือกที่จะทุ่มเทให้ลูกเพียงคนเดียว และไม่ต้องการมีลูกหลายคนอีกต่อไป

สรุป

นับตั้งแต่รัฐบาลจีนเริ่มใช้นโยบายลูกคนเดียวทั่วประเทศในปี 1979 นโยบายดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงสังคมจีน ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองครั้งใหญ่ ได้นำจีนไปสู่ค่านิยมและวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่นิยมการมีลูกหลายคนอีกต่อไป นโยบายนี้ได้ทิ้งร่องรอยทางสังคมไว้มากมาย เช่น การลดรอบวันสิทธิสตรีด้วยการบังคับให้ยุติการตั้งครรรค์และการทำหมัน อัตราส่วนทางเพศที่ไม่สมดุล การไม่มีสถานะเป็นพลเมือง ความเลื่อมล้ำทางสังคมในจีน จำนวนประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้น และการขาดแคลนแรงงาน

จีนจึงจำเป็นต้องยกเลิกนโยบายลูกคนเดียวที่ใช้มาอย่างยาวนาน ก่อนที่จะเปลี่ยนมาดำเนินนโยบายลูกสองคน และนโยบายลูกสามคนตามลำดับที่อนุญาตให้ครอบครัวคนจีนมีลูกได้สามคน อย่างไรก็ตาม การประกาศใช้นโยบายใหม่นี้กลับไม่ส่งผลให้ประชากรจีนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามที่รัฐวางแผนไว้ เพราะสังคมจีนเผชิญกับความท้าทายหลายด้านอันเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายนโยบายลูกคนเดียว เช่น สถานะของผู้หญิงในสังคมจีนที่เปลี่ยนไป ค่านิยมในสังคมจีนที่เปลี่ยนไป สถานะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนชาวจีน การเข้าถึงบริการทางการแพทย์และการระบาดครั้งใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นโยบายดังกล่าวจึงไม่อาจประสบความสำเร็จตามที่รัฐบาลคาดหวังไว้

บรรณานุกรม

- เฮาเวิร์ด จาง. (2022). นโยบาย “โควิดเป็นศูนย์กลาง” ของจีน เพื่อคุมโรคหรือการเมือง. **BBC News Thai**.
<https://www.bbc.com/thai/international-61304419>.
- ภากร กัทลี. (2565). ความพยายามของ “จีน” ปลุกความมั่นใจ กระตุ้นคนรุ่นใหม่ให้ “อยากมีลูก.” **กรุงเทพธุรกิจออนไลน์**. <https://www.bangkokbiznews.com/columnist/989553>.
- Alpermann, B., & Zhan, S. (2019). Population Planning after the One-Child Policy: Shifting Modes of Political Steering in China. **Journal of Contemporary China**, 28(117), 348-366.
<https://doi.org/10.1080/10670564.2018.1542218>.
- Bloomberg. (2020). China's Two-Child Policy. **Bloomberg**. <https://www.bloomberg.com/quicktake/china-s-two-child-policy>.
- Butt, K., & Sajid, S. (2018). Chinese Economy under Mao Zedong and Deng Xiaoping. **Journal of Political Studies**, 25(1), 169-178.
- Cai, Y., & Feng, W. (2021). The Social and Sociological Consequences of China's One-Child Policy. **Annual Review of Sociology**, 47(1), 587-606. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-090220-032839>.
- Cao, W. (2015). Exploring 'Glorious Motherhood' in Chinese Abortion Law and Policy. **Feminist Legal Studies**, 23(3), 295-318. <https://doi.org/10.1007/s10691-015-9291-7>.
- Chang, R. (2022). **How “Leftover” Men In China Challenge Heteronormativity**. (PhD dissertation). College of Arts and Science, University of Kentucky. https://uknowledge.uky.edu/gws_etds/8.
- Chen, Y. (2022). **Reflections on the Three-child Policy from the Perspective of Feminist Jurisprudence**. 805-808. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.220105.147>.
- Chu, K., Zhu, R., Zhang, Y., Pang, W., Feng, X., Wang, X., ... Li, W. (2022). Fertility Intention Among Chinese Reproductive Couples During the COVID-19 Outbreak: A Cross-Sectional Study. **Frontiers in Public Health**, 10, 1-9.
- Currier, C. L. (2008). Investing in the Future: The One Child Policy and Reform. **Journal of Women, Politics & Policy**, 29(3), 365-393. <https://doi.org/10.1080/15544770802206077>.
- Deutsche Welle. (2021). 鼓励生、限制生、催着生！中国生育政策的变迁. <https://www.dw.com/zh/%E9%BC%93%E5%8A%B1%E7%94%9F-%E9%99%90%E5%88%B6%E7%94%9F-%E5%82%AC%E7%9D%80%E7%94%9F-%E4%B8%AD%E5%9B%BD%E7%94%9F%E8%82%B2%E6%94%BF%E7%AD%96%E7%9A%84%E5%8F%98%E8%BF%81/g-57756970>

- Durul, T. (2016). **China too late to abolish one-child policy? Beijing, China: Anadolu Agency.**
<https://www.aa.com.tr/en/world/china-too-late-to-abolish-one-child-policy/499206>.
- Ebenstein, A. (2010). The “Missing Girls” of China and the Unintended Consequences of the One Child Policy. **Journal of Human Resources**, 45(1), 87–115. <https://doi.org/10.3368/jhr.45.1.87>.
- Fanxi, W. (2020). **Mao Zedong Thought.** Brill.
- Feng, W. (2005). **Can China Afford to Continue Its One-Child Policy?** East-West Center.
- Greenhalgh, S. (2008). **Just One Child: Science and Policy in Deng’s China.** University of California Press.
- Johnson, L. (2017). Bordering Shanghai: China’s hukou system and processes of urban bordering. **Geoforum**, 80, 93-102. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.01.005>.
- Kim, S., Fleisher, B., & Sun, J. Y. (2017). The Long-term Health Effects of Fetal Malnutrition: Evidence from the 1959-1961 China Great Leap Forward Famine. **Health Economics**, 26(10), 1264–1277. <https://doi.org/10.1002/hec.3397>.
- Li, W. (2020). **Matching Vietnamese brides with Chinese men, marriage brokers find good business - and sometimes love.** <http://theconversation.com/matching-vietnamese-brides-with-chinese-men-marriage-brokers-find-good-business-and-sometimes-love-127977>.
- Ling, Y., Song, Z., Yu, Y., & Jiang, T. (2021). Dealing with an aging China—Delaying retirement or the second-child policy? **PLOS ONE**, 16(1). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242252>.
- Liu, J., & Liu, T. (2020). Two-child policy, gender income and fertility choice in China. **International Review of Economics & Finance**, 69, 1071-1081. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2018.12.009>.
- Liu, Y. (2021). As the Two-Child Policy Beckons: Work–Family Conflicts, Gender Strategies and Self-Worth among Women from the First One-Child Generation in Contemporary China. **Work, Employment and Society**. <https://doi.org/10.1177/09500170211016944>.
- Mullen, A. (2021a 1). What was China’s one-child policy and why was it so controversial? **South China Morning Post.** <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3135510/chinas-one-child-policy-what-was-it-and-what-impact-did-it>.
- Mullen, A. (2021b). Why was China’s three-child policy introduced and what does it mean? **South China Morning Post.** <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3136092/chinas-three-child-policy-why-was-it-introduced-and-what-does>.

- Phillips, T. (2015). China ends one-child policy after 35 years. **The Guardian**. <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/29/china-abandons-one-child-policy>.
- Potts, M. (2006). China's one child policy. **British Medical Journal**, 333(7564), 361-362. <https://doi.org/10.1136/bmj.38938.412593.80>.
- Reuters. (2021). **China announces three-child policy in a major policy shift**. <https://www.cnn.com/2021/05/31/china-announces-three-child-policy-in-a-major-policy-shift.html>.
- Roser, M. (2021). **Fertility Rate: China**. **Our World in Data**. <https://ourworldindata.org/fertility-rate>.
- Scharping, T. (2019). Abolishing the One-Child Policy: Stages, Issues and the Political Process. **Journal of Contemporary China**, 28(117), 327-347. <https://doi.org/10.1080/10670564.2018.1542217>.
- Tang, D., Gao, X., Cai, J., & Coyte, Peter. C. (2022). The Effect of China's Two-Child Policy on the Child Sex Ratio: Evidence From Shanghai, China. **INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing**, 59. <https://doi.org/10.1177/00469580211067933>.
- Tatum, M. (2021). China's three-child policy. **The Lancet**, 397(10291), 2238. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01295-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01295-2).
- Woo, R., & Yao, K. (2021). **China demographic crisis looms as population growth slips to slowest ever**. <https://www.reuters.com/world/china/china-2020-census-shows-slowest-population-growth-since-1-child-policy-2021-05-11/>.
- Xu, Y., & Woodyer, T. (2020). One child policy, China. In D. T. Cook (Ed.), In: Cook, DT, (ed.) **The SAGE Encyclopedia of Children and Childhood Studies**. (Pp. 1156-1157). SAGE.
- Yu, Y., Fan, Y., & Yi, J. (2020). **The One-Child Policy Amplifies Economic Inequality Across Generations in China**. Rochester, NY. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3679023>.
- Zeng, Y., & Hesketh, T. (2016). The effects of China's universal two-child policy. **The Lancet**, 388(10054), 1930-1938. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31405-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31405-2).
- Zhan, Z., Li, J., & Cheng, Z. J. (2022). Zero-Covid Strategy: What's Next? **International Journal of Health Policy and Management**, x(x), 1-7. <https://doi.org/10.34172/ijhpm.2022.6757>.
- Zhang, J. (2017). The Evolution of China's One-Child Policy and Its Effects on Family Outcomes. **Journal of Economic Perspectives**, 31(1), 141-160. <https://doi.org/10.1257/jep.31.1.141>.
- Zhou, Y. (2019). The Dual Demands: Gender Equity and Fertility Intentions after the One-Child Policy. **Journal of Contemporary China**, 28(117), 367-384. <https://doi.org/10.1080/10670564.2018.1542219>.